

Гудкова Н. М.,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

gudkova.nm@knutd.com.ua

<https://orcid.org/0000-0003-0370-0283>

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ СФЕРИ ДИЗАЙНУ ТА ТЕКСТИЛЮ

Сьогодні першорядне значення мають дослідження, спрямовані на подолання мовних бар'єрів в професійних сферах діяльності. Термінологи і лінгвісти здійснюють цілеспрямовану діяльність для досягнення еквівалентності перекладу термінологічної лексики, встановлення правильних міжмовних відповідностей термінологічних понять і однозначного розуміння термінології фахівцями на національному та міжнародному рівнях. Для правильного вирішення поставленого завдання необхідно вивчати термінологію з точки зору її існування і функціонування в різних мовах.

Перекладу і міжмовному порівнянню термінів в науковій літературі приділяється величезна увага. Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що перекладознавство розуміється не тільки як філологічна галузь, яка вивчає закономірності процесу перекладу з однієї мови на іншу в його різноманітних виявах, а також досліджує міжмовні відповідники різних рівнів і механізми та способи досягнення різних типів еквівалентності тексти оригіналу й перекладу (Селіванова, 2008, с. 670). Одним з пріоритетних напрямів сучасного українського перекладознавства є дослідження специфіки перекладу термінів різних фахових сфер, актуальність якого обумовлена тим, що термінологія перебуває в стані постійної зміни – застарівають і виходять з ужитку одні терміни, виникають і створюються інші, позначаючи нові поняття. Вагомий внесок у розв'язання проблеми перекладу термінів зробили українські мовознавці та термінологи: О. Герасімова, Т. Кияк, Ж. Мацак, О. Пономарів, Е. Скороходько, А. Стегалюк, Д. Фурт, С. Ярема та ін. (Герасімова, 2016; Кияк, 2007; Мацак, 2008; Пономарів, 2002; Скороходько, 2002; Стегалюк, 2014; Фурт, 2018; Ярема, 2002).

Навчання письмового та усного перекладу включено до багатьох навчальних програм немовних закладів вищої освіти з дисципліни “Іноземна мова фахового спрямування”. Не виключенням є й Київський національний університет технологій та дизайну, який готує фахівців, здатних розв'язувати складні задачі та проблеми у сфері дизайну та текстилю як в Україні, так і за її межами. Вміння здійснювати двосторонній переклад професійно орієнтованого тексту є домінуючою складовою в опануванні іноземної мови фахівців будь-якого профілю. Навчання мови для спеціальних цілей (ESP), зокрема професійної термінології, є обов'язковим компонентом мовної освіти в немовних вишах, оскільки вузька

спрямованість ESP на конкретні комунікативні потреби майбутніх фахівців-професіоналів сприяє здобуттю певних іншомовних вмінь, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності на міжнародному рівні. Отже, метою даної роботи є аналіз способів перекладу спеціальних термінів і виявлення найбільш часто використовуваних перекладацьких стратегій при перекладі термінів сфери дизайну та текстилю. Джерелом аналізу перекладацьких стратегій термінів сфери текстилю та дизайну став Англо-український термінологічний тлумачний словник з дизайну та текстилю (Кутай, 2012), який включений у навчальну програму вивчення іноземної мови фахового спрямування для студентів за напрямками підготовки “Дизайн” та “Технологія та дизайн текстильних матеріалів”.

Головну роль в процесі досягнення міжмовних відповідностей грає порівняльний підхід, мета якого – виявлення елементів ідентичності та диференціації на різних рівнях мови, вивчення мовних відповідностей, особливостей конкретної термінології, виявлення загальних і індивідуальних подібностей і відмінностей мовних систем, які засновані на порівнянні термінології рідної та іноземної мов. Отже, методикою даного дослідження обрано комплексний підхід, що базується на порівняльному та семантичному аналізах тексту.

Переклад тексту з професійної тематики або спілкування на професійні теми неможливі без усвідомлення особливостей перекладу професійних термінів. З метою досягнення еквівалентності та адекватності перекладу застосовуються лексичні трансформації, специфічним засобом вираження яких й акцентується увага у даній статті.

Доцільність лексичних перекладацьких трансформацій обумовлена тим, що обсяг семантичного значення лексем мови, з якої здійснюється переклад, не збігається з обсягом лексичних одиниць мови перекладу. При лексичних трансформаціях окремі лексичні одиниці мови оригіналу замінюються лексичними одиницями мови перекладу, при цьому не є їх словниковими еквівалентами. Лексичні трансформації є прийомами логічного мислення, оскільки для розкриття значення іноземного слова необхідно проаналізувати контекст і встановити різні смислові зв'язки цього слова з іншими, відомими нам словами. Серед основних різновидів лексичних трансформацій деякі дослідники виділяють конкретизацію, диференціацію, генералізацію, антонімічний переклад, компенсацію втрат, що виникає у процесі перекладу, смисловий розвиток та цілісну перебудову (Рецкер, 1974, с. 12). В. Карабан, український дослідник, виділяє інші типи трансформацій при перекладі – транскодування, калькування, описовий переклад, додавання слова, вилучення слова, заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови та перестановка слова (Карабан, 2003). Вважаємо доцільним проаналізувати види лексичної трансформації при перекладі термінів сфери дизайну та текстилю, спираючись на останню класифікацію.

1) Транскодування – це спосіб перекладу, під час якого відбувається передача звукової / графічної форм слова мови оригіналу (або обох форм у поєднанні) засобами алфавіту мови перекладу, наприклад, *accent* – *акцент*, *amateur* – *аматор*, *marquise* – *маркізет*, *mil* – *міл*, *model* – *модель*, *moleskin* – *молескін*, *nylon* – *нейлон*, *ornament* – *орнамент*, *pigment* – *пігмент*, *plastic* – *пластик*, *polymer* – *полімер*, *producer* – *продюсер*, *pullover* – *пуловер*, *tencel* – *тенсел*.

Аналіз спеціальних термінів сфери дизайну та текстилю дозволів, вслід за В. Карабаном, виокремити наступні види транскодування:

а) транскрибування – відтворення звукової форми вихідної лексичної одиниці, її фонемного складу за допомогою букв мови перекладу, наприклад, *nylon* – ксилон, *design* – дизайн, *trench coat* – тренчком, *velveteen* – вельветин, *unisex* – унісекс, *tex* – текс, *latex* – латекс);

б) транслітерування – відтворення графічної форми вихідної лексичної одиниці, її літерного складу за допомогою букв мови, на яку здійснюється переклад, наприклад, *bomber* – бомбер, *corset* – корсет, *video* – відео, *tencel* – тенсел, *set- cem, saran* - саран);

в) змішане транскодування – прийом лексичної трансформації, який передбачає часткове транскрибування з елементами транслітерування, наприклад, *overlock* – оверлок, *interlock* – інтерлок, *pullover* – пуловер, *Pop-art* – non-art, *dress code* – дрес-код, *video design* – відео дизайн);

г) адаптивне транскодування – перекладацький прийом, що адаптує форму слова мови оригіналу до фонетичної або граматичної структури мови перекладу (або обох структур), наприклад, *aesthetics* – естетика, *animation* – анімація, *architect* – архітектор, *bobbin* – бобіна, *calendaring* – каландрування, *spool* – шпуля, *staple* – штапель, *textured* – текстурований, *tunic* – туніка, *visiting card* – візитна картка, *linen* – льон, *material* - матерія).

2) Калькування – це спосіб перекладу термінів, коли відбувається відтворення комбінаторного складу слова або словосполучення, під час якого складові частини слова (морфеми) або фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови, на яку здійснюється переклад, наприклад: *cycling shorts* – велошорти, *mechanical finishing* – механічна обробка, *matted staple* – матований штапель, *mesh fabric* – мережчасте переплетіння, *miss-stich* – пропущений стібок, *spring needle* – гачкова голка, *stain glass* – кольорове скло, *uneven dyeing* – нерівне фарбування, *zero twist* – нульова скрученість, *flat-knitting machine* – плосков'язальна машина.

3) Описовий переклад (експлікація) застосовується, як правило, тільки в словниках, перекладацьких коментарях або зносках. Часто цей прийом поєднується з транскрипцією, транслітерацією або калькуванням, особливо, в тих випадках, коли під час найменування нових понять одразу не можливо підібрати відповідні терміни у мові, на яку здійснюється переклад, наприклад: *chinchilla* – тканина для зимового пальто, що імітує хутро, *edge crimping* – текстурування методом протягування вздовж гострого пругу (нитки), *marker* – лекало для крейдування деталей одягу, *sliver* – вовняна стрічка для гребенечесання, *zein* – штучне кукурудзяне білкове волокно, *woolen system* – система апаратного прядіння вовни.

4) Трансформація додавання слова при перекладі заснована на відновленні слів, що були вилучені у словосполученні іноземної мови. Компресія, яка є притаманною англійській мові, та широке використання складних атрибутивних словосполучень часто викликають необхідність додавання слів при перекладі на українську мову. Наступні приклади свідчать про те, що цей вид трансформації при перекладі термінів сфери дизайну та текстилю є дуже поширений: *beaded* – оздоблений бісером, *cellulosic fibre* – целюлозне штучне волокно, *colour abrasion* – зміна кольору внаслідок стирання, *direct printing* – прямий спосіб вибивання, *double*

cloth – тканина подвійної ширини, *dry spinning* – сухе прядіння сухого волокна, *erosion control fabric* – матеріал, що запобігає виникненню ерозії, *finger mark* – слід від брудних пальців, *flexural fatigue* – втома матеріалу при згинанні, *frilly* – оздоблений оборками, *melt spinning* – прядіння волокна з розплаву, *mildew resistance* – стійкість до утворення цвілі, *pinhole* – дірочка у тканиному полотні, *ready-to-wear* – одяг масового виробництва, *second* – другий сорт, *staple processing* – хімічна обробка штапельного волокна.

5) Трансформація вилучення слова – явище, яке є протилежним трансформації додавання слова. Цей прийом використовується частіше за все у випадках, коли слово є семантично зайвим. Однак, вилучення слова має бути доцільним з погляду адекватності перекладу, наприклад, *antistatic agent* – антистатик, *commercial moisture regain* – кондиційна вологість, *fashion designer* – модельєр, *Oxford cloth* – “оксфорд”, *picker stick* – міналка, *stage makeup* – грим, *three-dimensional weaving* – об’ємне ткацтво, *voile fabric* – вуаль.

6) У переважній більшості випадків перекладу англійське слово однієї частини мови перекладається на українську мову словом тієї ж частини мови, наприклад: *modacrylic fibre* – модакрильне волокно, *secondary colour* – додатковий колір, *theatrical costume* – театральний костюм, *winding* – мотання, *woven fabric* – тканине полотно, *wood grain* – текстура деревини, *adhesion promoter* – активатор склеювання.

Однак, аналіз термінів сфери дизайну та текстильної промисловості надав багато прикладів застосування трансформації заміни частини мови, коли, наприклад, іменник замінюється у перекладі на прикметник, а прикметник – на дієслово, тощо. Наведемо деякі приклади. Іменник → прикметник: *academy figure* – академічна фігура, *calender rolls* – плющильні валки, *casement cloth* – фіранкова тканина, *coagulation bath* – коагуляційна ванна; прикметник → іменник: *coated fabric* – тканина з покриттям, *cockled yarn* – пряжа з сукрутинами, *broken pick* – обрив утоку, *ruffed* – з буфами; прикметник → пасивний дієприкметник: *matted staple* – матований штапель, *crinkled yarn* – звита пряжа, *elasticized fabric* – прогумована тканина, *plied yarn* – кручена пряжа, *racked stitches* – зміщені петлі, *undrawn yarn* – невитягнута нитка.

7) Зміна позицій лексичних елементів у словосполученні або фразі при перекладі обумовлює такий тип перекладацької трансформації як перестановка, або пермутація. Така трансформація не є досі поширеною в науково-технічному тексті, тому нами було зафіксовано декілька прикладів цього виду лексичної трансформації: *raw fiber* – волокниста сировина, *reinforcement fabric* – сітчаста арматура, *tristimulus values* – координати кольору, *moisture regain* – залишкова вологість.

Одним зі шляхів адаптації фахівців у сфері легкої промисловості та дизайну до сучасних ринкових умов стає їх технічна двомовність, яка відкриває перед ними широкі професійні можливості та створює умови для інтеграції України у світову систему виробничих відносин. Тому свідоме ставлення до перекладу термінів, вивчення їх функціонування у професійно-орієнтованому середовищі (вживання термінів у спілкуванні на професійні теми, аналітичне вивчення спеціалізованих текстів), сприяє коректному розумінню і засвоєнню професійних термінів, а надалі їх використанню в професійній мові.

Список використаної літератури

1. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с. **2. Герасімова О.М.** Особливості перекладу термінів (на прикладі прикордонного дискурсу) *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2016 № 22. С. 180-182. **3. Кияк Т.Р.** Перекладознавчі та термінологічні проблеми фахових мов. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2007. № 772. С. 7–11. **4. Мацак Ж.Г.** Переклад термінів фінансової галузі українською мовою. *Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського*. Випуск 1/2008 (48). Частина 1. С. 167-171. **5. Пономарів О.Д.** Повернення до національних засад в українській термінології. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. № 453.2002.С. 14–16. **6. Скороходько Е.Ф.** Сучасна англійська термінологія. К.: Український інститут лінгвістики і менеджменту, 2002. 76 с. **7. Стегалюк А.В.** Особливості перекладу українською мовою професійної термінології текстів науково-технічного спрямування. *Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві*. 2014. Вип. 5(10). С. 216-225. **8. Фурт Д.В.** Способи перекладу термінів українською мовою з англійської. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2018. Вип. 17. С. 272-281. **9. Ярема С.Я.** На теми української наукової мови. Львів, 2002. 44 с. **10. Кугай К.Б.** Англо-український термінологічний тлумачний словник з дизайну та текстилю. К.: КНУТД, 2012. 312 с. **11. Рецкер Я.И.** Перевод и переводческая практика. М.: Международные отношения, 1974. 38 с. **12. Карабан В.І.** Пособие по переводу с английского языка на русский. Вінниця: НОВА КНИГА, 2003. 608 с.

References

1. Selivanova, O.O. (2008). *Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy: pidruchnyk* [Modern linguistics: directions and problems: a textbook:] Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian]. **2. Herasimova, O.M.** (2016). Osoblyvosti perekladu terminiv (na prykladi prykordonnoho dyskursu) *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia* [Features of translation of terms (on the example of borderline discourse)]. *Scientific Bulletin of the International Humanities University*, 22, 180-182 [in Ukrainian]. **3. Kyiak, T.R.** (2007). Perekladoznavchi ta terminolohichni problemy fakhovykh mov. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina* [Translational and terminological problems of professional languages]. *Bulletin of Karazin Kharkiv National University*, 772, 7–11 [in Ukrainian]. **4. Matsak, Zh.H.** (2008). Pereklad terminiv finansovoi haluzi ukrainskoiu movoiu. *Visnyk KDPU imeni Mykhaila Ostrohradskoho* [Translation of financial industry terms into Ukrainian]. *Bulletin of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskiyi National University*, 48, 167-171 [in Ukrainian]. **5. Ponomariv, O.D.** (2002) Povernennia do natsionalnykh zasad v ukrainskii terminolohii. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika"* [Return to national principles in Ukrainian terminology]. *Bulletin of the National University of Lviv Polytechnic*, 453, 14–16 [in Ukrainian]. **6. Skorokhodko, E.F.** (2002). *Suchasna anhliiska terminolohiia* [Modern English terminology]. K.: Ukrainskyi instytut linhvistyky i menedzhmentu [in Ukrainian]. **7. Stehaliuk, A.V.** (2014). Osoblyvosti perekladu ukrainskoiu movoiu profesiinoi terminolohii tekstiv naukovo-tekhnichnoho spriamuvannia. *Informatsiini tekhnolohii v osviti, nauksi ta vyrobnytstvi* [Features of translation into Ukrainian of professional

terminology of texts of scientific and technical direction]. *Information technology in education, science and production*, 5(10), 216-225 [in Ukrainian].

8. Furt, D.V. (2018). Sposoby perekladu terminiv ukrainskoiu movoiu z anhliiskoi. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu* [Ways to translate terms into Ukrainian from English]. *Philological studios. Scientific Bulletin of Kryvyi Rig State Pedagogical University*, 17, 272-281 [in Ukrainian].

9. Yarema, S.Ia. (2002). *Na temy ukrainskoi naukovoï movy* [On topics of Ukrainian scientific language]. Lviv [in Ukrainian].

10. Kuhai, K.B. (2012). *Anhlo-ukrainskyi terminolohichnyi tlumachnyi slovnyk z dizainu ta tekstyliu* [English-Ukrainian terminological definition dictionary on design and textiles]. K.: KNUTD [in Ukrainian].

11. Recker, YA.I. (1974). *Perevod i perevodcheskaya praktika* [Translation and translation practice]. M.: Mezhdunarodnye otnosheniya [in Russian].

12. Karaban, V.I. *Posobie po perevodu s anglijskogo yazyka na russkij* [Manual for translation from English into Russian]. Vinnicya: NOVA KNIGA [in Russian].

Гудкова Н. М. Лексичні трансформації при перекладі термінологічної лексики сфери дизайну та текстилю

У статті розглянуто специфіку лексичних трансформацій при перекладі термінологічної лексики дизайну та текстилю. Проаналізовано досвід останніх досліджень по проблемах перекладу термінів різних фахових сфер. Доведено, що переклад тексту професійної тематики та спілкування на професійні теми неможливі без усвідомлення особливостей перекладу професійних термінів. Порівняння англійських термінів сфери дизайну та текстилю з їх українськими відповідниками, які були вилучені з англо-українського термінологічного тлумачного словника, дало змогу дійти висновку, що найбільш часто використовуваними перекладацькими прийомами є лексичні трансформації. В результаті дослідження з'ясовано, що основними видами лексичних трансформацій при перекладі термінів сфери дизайну та текстилю є транскодування, калькування, описовий переклад, додавання слова, вилучення слова, заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови та перестановка слова.

Ключові слова: перекладознавство, термінологічна лексика, іноземна мова фахового спрямування, дизайн та текстильна промисловість, лексичні трансформації.

Гудкова Н. Н. Лексические трансформации при переводе терминологической лексики сферы дизайна и текстиля

В статье рассмотрена специфика лексических трансформаций при переводе терминологической лексики дизайна и текстиля. Проанализирован опыт последних исследований по проблемам перевода терминов различных профессиональных сфер. Доказано, что перевод текста профессиональной тематики и общение на профессиональные темы невозможны без осознания особенностей перевода профессиональных терминов. Сравнение английских терминов сферы дизайна и текстиля с их украинскими соответствиями, взятое из англо-украинского терминологического толкового словаря, позволило сделать вывод, что наиболее часто используемыми переводческими приемами являются лексические трансформации. В результате исследования установлено, что основными видами лексических трансформаций при переводе терминов сферы дизайна и текстиля

являются транскодирование, калькирование, описательный перевод, добавление слова, изъятие слова, замена слова одной части речи на слово другой части речи и перестановка слова.

Ключевые слова: переводоведение, терминологическая лексика, иностранный язык профессионального направления, дизайн и текстильная промышленность, лексические трансформации.

Gudkova N. N. Lexical transformations in the translation of terminological vocabulary in the field of design and textile

The article discusses the specifics of lexical transformations in the translation of terminological vocabulary of design and textiles. The experience of recent studies on the translation of the terms of various professional fields is analyzed. It is proved that the translation of professional text and communication on professional topics are impossible without understanding the features of the translation of professional terms. A comparison of the English terms in the field of design and textiles with their Ukrainian equivalents, taken from the English-Ukrainian terminological definition dictionary, allowed to conclude that the most commonly used translation techniques are lexical transformations. As a result of the study, it was found that the main types of lexical transformations in the translation of the terms of design and textile are transcoding, calquing, descriptive translation, adding a word, removing a word, replacing a word in one part of a speech with a word in another part of a speech, and permutation.

Key words: translatology, terminological vocabulary, foreign language of a professional direction, design and textile industry, lexical transformations.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2020 р.

Стаття прийнята до друку 02.02.2020 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Н. Арістова